

مدیریت و توسعه فردی در چارچوب آموزه های مولانا

Mevlâna Öğretileri Çerçevesinde Yönetim ve Kişisel Gelişim

Received: Feb. 10, 2025

Ghadir GOLKARIAN¹

Accepted: Feb. 28, 2025

Email: ghadir.golkarian@neu.edu.tr, rumi.rc@neu.edu.trOrcid No. <https://orcid.org/0000-0003-3801-7089>

WOS ID: T-3725-2019

DOI No. <https://doi.org/10.32955/neujsml2025121011>

چکیده

مولانا جلال الدین بلخی (رومی)، شاعر و عارف بزرگ ایرانی، آموزه‌هایی دارد که می‌توان آن را به مفاهیم مدیریتی مدرن و موفق تعمیم داد. او در اشعار خود بر اصولی مانند خودآگاهی، ارتباط موثر، انعطاف پذیری و تعهد تأکید می‌کند که در سیستم‌های مدیریتی امروزی ارزشمند است. یکی از اصول مهم از نظر مولانا، رهبری متعهد و اخلاقی است. او یک رهبر را کسی می‌داند که باید خود را مانند "شمع" بسوزاند تا راه را برای دیگران روشن کند. این تعهد علاوه بر الهام‌بخشی، مسئولیت‌پذیری در قبال ذینفعان را نیز در بر می‌گیرد. یک رهبر موفق باید نیازهای جامعه یا سازمان خود را عمیقاً درک کند. مولانا در مدیریت مدرن، انعطاف‌پذیری به معنای انطباق سریع با تغییرات محیطی و شرایط می‌داند که کلید پایداری است. اصل دیگری که مولانا بر آن تأکید دارد، تعامل و ارتباط موثر است. او تعامل سازنده را راهی به سوی وحدت و همبستگی می‌شمارد. این اصل در مدیریت مدرن به عنوان شفافیت در ارتباطات و اهمیت بازخورد دو طرفه دیده می‌شود. در نهایت، مولانا بر نوآوری و بهبود مستمر تأکید دارد. او در اشعارش می‌گوید که انسان باید در هر لحظه به روز و تجدید یافته باشد و از راه و روش‌های قدیمی فراتر رود. این مفهوم با تفکر خلاق و نوآوری در مدیریت مدرن سازگار است. با بهرگیری از آموزه‌های مولانا می‌توان یک سیستم مدیریتی ایجاد کرد که نه تنها کارآمد بلکه انسانی و الهام بخش باشد.

در این تحقیق سعی شده است با استفاده از روش تحقیق کتابخانه‌ای با استناد به ابیات و سروده‌های مولانا در آثارش در خصوص مدیریت بهینه فردی و اجتماعی دلایل لازم و پاسخ مناسب در خصوص سئوالات و فرضیه‌ها پیدا شود. تا به امروز مولانا را تنها فیلسوف و عالم دنیای عرفان و تصوف تصور می‌کرده اند ولی با توجه به تحقیقات پیرامونی توسط محققان و پژوهشگران مسلمان و غیر مسلمان و همچنین نتایج به دست آمده، نشان می‌دهد که فرازهای ادبی مولانا صرفاً مفاهیم ادبی نداشته و به بسیاری از مسایل مهم عصر حاضر به ویژه در مورد مدیریت و توسعه فردی پاسخگو می‌باشد.

کلید واژه ها: مولانا، نظام مدیریت موفق، مدیریت اخلاقی، حکمت معنوی، تربیت و توسعه فردی

Özet

Büyük bir İranlı şair ve mistik olan Mevlâna Celaleddin Rumi'nin modern ve başarılı yönetim kavramlarına kadar genişletilebilecek öğretileri vardır. Şiirlerinde günümüz yönetim sistemlerinde de oldukça değerli olan öz farkındalık, etkili iletişim, esneklik ve bağlılık gibi ilkelere vurgu yapar. Mevlâna'nın görüşüne göre temel ilkelerden biri kararlı ve etik liderliktir. Lideri, başkalarının yolunu aydınlatmak için kendisini bir "mum" gibi yakması gereken biri olarak görüyor. Bu taahhüt, ilhamın yanı sıra paydaşlara hesap verme sorumluluğunu da içermektedir. Başarılı bir liderin, topluluğunun veya kuruluşunun ihtiyaçlarını derinlemesine anlaması gerekir. Mevlâna da esnekliğin önemine vurgu yaparak insanı su gibi yumuşak olmaya davet eder. Modern yönetimde esneklik, çevresel ve piyasa değişikliklerine hızlı uyum sağlamak anlamına gelir ve Mevlâna bunu sürdürülebilirliğin anahtarı olarak görür.

Etkileşim ve etkili iletişim Mevlâna'nın vurguladığı bir diğer prensiptir. Yapıcı etkileşimi birlik ve beraberliğin yolu olarak görür. Bu ilke, modern yönetimde iletişimde şeffaflık ve iki yönlü geri bildirimin önemi şeklinde görülmektedir. Son olarak Mevlâna yeniliğe ve sürekli gelişmeye vurgu yapıyor. Şiirlerinde insanın her an yenilenmesi, eski kalıpların dışına çıkması gerektiğini söyler. Bu kavram, modern yönetimdeki yaratıcı düşünce ve yenilikle tutarlıdır.

¹ Prof. Dr., Near East University, Art & Sciences Faculty, and NEU, Head of Rumi Research Center

Mevlâna'nın öğretilerini kullanarak sadece verimli değil, aynı zamanda insancıl ve ilham verici bir yönetim sistemi oluşturmak mümkündür. Bu araştırmada, kütüphane araştırma yöntemi kullanılarak Mevlâna Celaleddin Rumi'nin eserlerinde yer alan bireysel ve toplumsal optimal yönetime ilişkin beyit ve şiirlerinden yararlanılarak soru ve hipotezlere gerekli gerekçeler ve uygun cevaplar bulunmaya çalışılmıştır. Mevlâna Celaleddin Rumi, bugüne kadar sadece tasavvuf ve tasavvuf dünyasının bir filozofu ve âlimi olarak değerlendirilmiştir; ancak Müslüman ve gayrimüslim araştırmacı ve âlimlerin etraflıca yaptıkları araştırmalar ve elde edilen sonuçlar, Mevlâna'nın edebi metinlerinin salt edebi anlamlar taşımadığını, özellikle yönetim ve kişisel gelişim alanında çağımızın pek çok önemli meselesine cevap verdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Başarılı yönetim sistemi, Etik yönetim, Manevi bilgelik, Bireysel eğitim ve gelişim

Abstract

Maulana Jalaluddin Balkhi (Rumi), the great Iranian poet and mystic, has teachings that can be generalized to modern and successful management concepts. In his poems, he emphasizes principles such as self-awareness, effective communication, flexibility, and commitment, which are valuable in today's management systems. According to Rumi, one of the essential principles is committed and ethical leadership. He considers a leader someone who must burn himself like a "candle" to light the way for others. In addition to inspiring, this commitment also includes responsibility towards stakeholders. A successful leader must deeply understand the needs of his society or organization. In modern management, Rumi understands flexibility as the ability to adapt quickly to environmental changes and conditions, which he considers the key to sustainability. Another principle that Rumi emphasizes is effective interaction and communication. He considers constructive interaction as a path to unity and solidarity. This principle in modern management is seen as transparency in communication and the importance of two-way feedback. Finally, Rumi emphasizes innovation and continuous improvement. In his poems, he says that man must constantly be updated and renewed and go beyond the old ways. This concept is compatible with creative thinking and innovation in modern management. By utilizing the teachings of Rumi, a management system can be created that is not only efficient but also humane and inspiring.

In this research, an attempt has been made to find the necessary reasons and appropriate answers to questions and hypotheses by using the library research method, citing the verses and poems of Rumi in his works regarding optimal individual and social management. Until today, Rumi has been thought of only as a philosopher and scholar of the world of mysticism and Sufism. Still, according to the surrounding research by Muslim and non-Muslim researchers and scholars, as well as the results obtained, it shows that Rumi's literary passages do not have purely literary concepts and are responsive to many vital issues of the present era, especially regarding management and personal development.

Keywords: Rumi, successful management system, ethical management, spiritual wisdom, education and personal development

سئوالات قابل طرح در انجام پژوهش

با توجه به اینکه مباحث ادبیات تصوفی در عصر حاضر به عنوان بخشی از مجادله‌های علمی- تخصصی- بینشی و حتی ادبیات تطبیقی مورد توجه ویژه قرار گرفته است، پیوسته در میان محققان علوم نظری و همچنین انسانی سئوالات زیادی مطرح است که تحقیق موجود را ایجاب نموده است. اینکه:

1. آیا مفاهیم مدیریتی که مولانا در آموزه‌های خود به آن‌ها اشاره کرده است، می‌تواند به مدیریت مدرن منتقل شود؟

2. چگونه می‌توان از اصول رهبری مولانا برای تقویت رهبری اخلاقی و الهام‌بخش استفاده کرد؟

3. آیا آموزه‌های مولانا در زمینه نوآوری و بهبود مستمر می‌تواند به تفکر خلاق و نوآورانه در مدیریت مدرن کمک کند؟

فرضیه‌ها

(الف) مفاهیم مدیریتی مولانا به مدیریت مدرن منتقل‌شدنی هستند و می‌توانند کارایی و انسانیت سیستم‌های مدیریتی را افزایش دهند.

(ب) اصول رهبری مولانا می‌تواند به تقویت رهبری اخلاقی و الهام‌بخش در سازمان‌ها کمک کند و همچنین انعطاف‌پذیری و انطباق‌پذیری داده‌های حاصل از آثار مولانا می‌تواند به پایداری و تاب‌آوری سیستم‌های مدیریتی کمک کند.

(ج) تعامل و ارتباط موثر مولانا می‌تواند به بهبود عملکرد و وحدت سازمان‌ها کمک کند. ضمناً آموزه‌های مولانا در زمینه نوآوری و بهبود مستمر می‌تواند به تفکر خلاق و نوآورانه در مدیریت مدرن کمک کند.

پیشینه تحقیق

تحقیقات زیادی در زمینه ارتباط بین آموزه‌های عرفانی و مفاهیم مدیریتی انجام شده است. به عنوان مثال، مطالعات انجام گرفته توسط دوغان (Doğan Y., 2019) نشان می‌دهد که آموزه‌های مولانا می‌تواند به مدیریت اخلاقی و الهام‌بخش کمک کند. همچنین، پژوهش کارپ (Karip, 1996) به اهمیت عمل و اجرای اندیشه‌ها در مدیریت پرداخته است که با مفهوم اجرای مولانا همخوانی دارد. مطالعاتی که توسط آلگان (Algan, Cahuc, & Shleifer, 2014) و بورن و همکاران (Mike Bourne, 2018) انجام شده است، به بررسی اهمیت یکپارچگی و نظارت در مدیریت پرداخته‌اند. این تحقیقات نشان می‌دهد که نظارت و ارزیابی مستمر، به همراه رویکردهای اخلاقی و انسانی، می‌تواند به بهبود عملکرد و پایداری سیستم‌های مدیریتی کمک کند.

علاوه بر این، تحقیقات آبه و همکاران (Abe, 2013) در زمینه پایداری و تاب‌آوری نشان می‌دهد که انعطاف‌پذیری و توانایی انطباق با تغییرات محیطی از مولفه‌های کلیدی برای موفقیت بلندمدت سازمان‌هاست. این مفاهیم در آموزه‌های مولانا نیز به وضوح مشاهده می‌شود. در نتیجه، پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که آموزه‌های مولانا می‌تواند به مدیریت مدرن و موفق کمک کند و اصول انسانی و معنوی را در مرکز توجه قرار دهد.

مقدمه

در دنیای امروز، مدیریت نه تنها یک فعالیت سازمانی برای دستیابی به اهداف، بلکه فرآیندی است که افراد را گرد هم می‌آورد و آنها را قادر می‌سازد تا یک هدف مشترک را به اشتراک بگذارند و پتانسیل‌های فردی را آشکار کنند. یک سیستم مدیریتی موفق و مدرن نه تنها با پویایی‌های در حال تغییر جهان همگام می‌شود، بلکه ارزش‌های انسانی و اصول اخلاقی را در مرکز قرار می‌دهد. در این مرحله، آموزه‌های مولانا جلال‌الدین بلخی به عنوان منبعی منحصر به فرد که الهام‌بخش سیستم‌های مدیریتی مدرن است، برجسته می‌شود.

مولانا در آثارش به دنیای درونی انسان می‌پردازد، مکرراً بر مفاهیمی چون وحدت، عدالت، صبر و عشق تأکید می‌کند. آموزه‌های وی نشان می‌دهد که افراد و جوامع باید به روشی معنادار گرد هم آیند، با هم همکاری کنند و رویکرد مدیریتی مبتنی بر احترام متقابل را توسعه دهند. نقل قول مولانا "رحمت در وحدت و عذاب در جدایی است" به وضوح بیانگر روحیه تیمی و همبستگی است که یکی از سنگ بناهای یک سیستم مدیریت موفق است. (Küçükbezirci, 2023)

مفاهیمی مانند رهبری، ارتباطات، همدلی و انگیزش که در نظریه‌های مدیریت مدرن مطرح می‌شوند، با دیدگاه صوفیانه مولانا معنای عمیقی پیدا می‌کنند. فراخوان او برای "باز آیی، هر آنچه هستی باز آیی!" بر اهمیت فراگیری و مدارا تأکید می‌کند و اساس یک مدل مدیریت مردم محور را تشکیل می‌دهد. بنابه برداشتهای برگرفته از رهنمودهای مولانا، یک مدیر خوب نه تنها شخصیتی است که فرآیندهای تجاری را مدیریت می‌کند، بلکه راهنمایی است که از آرامش درونی و رشد افراد مراقبت می‌کند. (Doğan, 2019)

در این مقاله به ارتباط بین ارزش‌های مولانا و سیستم‌های نوین مدیریتی پرداخته می‌شود و چگونگی اجرای اصول انسانی و معنوی برای مدیریت موفق بررسی می‌شود. با الهام از آموزه‌های مولانا می‌توان مدل مدیریتی متعادل‌تر و معنادارتری هم برای افراد و هم برای نهادها پیش بینی کرد.

سیستم‌های مدیریت موفق اغلب شامل مراحل یا مراتب ساختاریافته‌ای هستند که سازمان را برای دستیابی موثر به اهداف خود راهنمایی می‌کنند. در حالی که جزئیات ممکن است بسته به چارچوب یا روش مورد استفاده متفاوت باشد، مراحل زیر به طور کلی برای یک سیستم مدیریت موفق حیاتی در نظر گرفته می‌شوند.

مراحل مهمی که در یک سیستم مدیریت موفق وجود دارد، به عنوان سرفصل در علم مدیریت فردی و سازمانی مورد توجه قرار می‌گیرد. ارزیابی این مراحل از دیدگاه مولانا موضوع اصلی پژوهش را تشکیل می‌دهد. لازم است این مراحل تحت عناوین زیر توضیح داده شود:

1. برنامه ریزی و تدوین استراتژی
2. اجرا و مرحله عمل
3. نظارت و اندازه گیری
4. ارزیابی و حسابرسی
5. بهبود و نوآوری
6. رهبری و تعهد
7. ادغام و همگن سازی
8. مشارکت ذینفعان
9. پایداری و تاب آوری

مولانا راهنمایی‌ها و توضیحات بسیار روشنی در مورد هر یک از این زمینه‌ها ارائه می‌دهد. از ارزشمندترین و مهمترین آثار او می‌توان به مثنوی معنوی و دیوان کبیر اشاره کرد که به زندگی انسان می‌پردازد و کیفیت انسان و جامعه، کمیت زندگی و بینش و اهداف لازم برای انسان را مورد توجه قرار می‌دهد. در این زمینه، قابل درک است که قرن‌ها پیش مولانا به استانداردهای روش امروزی و چگونگی تبیین آنها در قالب شعر پرداخته است. به همان اندازه که تبیین دیدگاه مولانا بر این اساس مهم است، به همان اندازه اهمیت دارد که آن را با انجام تحقیقات لازم و در حد توان توضیح دهیم و برای مردم قرن بیست و یکم انتقال دهیم.

1. برنامه ریزی و تدوین استراتژی

مولانا جلال‌الدین بلخی در آثار خود به توسعه، رشد و برنامه‌ریزی داخلی و خارجی اشاره می‌نماید. یکی از اشعار او که می‌تواند با مفاهیم تدوین استراتژی همراه باشد، به شرح زیر است.

ای برادر تو همه اندیشه‌ای/ ما بقی خود استخوان و ریشه‌ای

گر گلست اندیشه تو گلشنی/ ور بود خاری تو هیمة گلخنی

این شعر بر این نکته تأکید می‌کند که تفکر که اساس برنامه‌ریزی و استراتژی می‌باشد، اساس زندگی شخصی و اجتماعی هر فرد محسوب می‌گردد. اگر اندیشه‌ای زیبا و هدفمند داشته باشیم، نتیجه آن مانند باغی پر گل خواهد بود. با این حال، اگر تفکر ما بی‌هدف یا برنامه‌ریزی نشده باشد، به چیزی جز درد و رنج حاصل نخواهیم کرد. مولانا ما را به ارزش تفکر صحیح و برنامه‌ریزی عمیق برای رسیدن به اهداف بزرگ دعوت می‌کند. (Örsal, 2023)

2. اجرا و مرحله عمل

موضوع کاربرد در مدیریت به عنوان یک رویکرد عملیاتی حائز اهمیت است. در شرایط امروزی به ویژه در نظام‌های آموزشی، این موضوع یکی از عوامل اصلی محسوب می‌شود. با طبقه بندی عوامل مؤثر بر فرایند اجرای نوآوری‌ها و تغییرات در آموزش، مبنای نظری و چارچوبی مفهومی برای بررسی این فرایندها فراهم می‌کند. مولانا جلال‌الدین بلخی در اشعار خود بارها به اهمیت عمل و اجرای اندیشه‌ها و برنامه‌ها اشاره کرده است. یکی از اشعاری که بر اهمیت اعمال تأکید می‌کند به شرح زیر است (Karip, 1997):

این که گویی این کنم یا آن کنم / خویش را آن‌سان که هستی وان کنم

وقت کار است ای پسر گفتن بس است / خویش را در کار کردن جان بس است

این دوبیتی‌ها تأکید می‌کنند که صرف گفتن و برنامه‌ریزی به تنهایی در فرایند مدیریت و زندگی کافی نیست، بلکه لازم است برنامه‌ها فعالانه اجرا شوند. مولانا معتقد است که مردم باید تصمیمات خود را اجرا کنند و تمام توان خود را در این راه به کار بگیرند.

3. نظارت و اندازه گیری

در سیستم‌های مدیریتی یک تحلیل جامع در مورد طراحی و پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت عملکرد ارائه می‌دهد و به رویکردهای نظری و کاربردهای عملی در اندازه‌گیری و مدیریت عملکرد می‌پردازد. با این رویکرد، هدف بررسی دقیق ابزارهای موجود برای اندازه‌گیری

و نظارت بر کیفیت داده‌ها و پر کردن شکاف بین تحقیقات انجام شده بر روی کیفیت داده‌ها و کاربردهای عملی است. از این رو پایش و اندازه‌گیری به عنوان عوامل مهم در سیستم‌های مدیریتی مدرن و موفق محسوب می‌شوند. (Bourne, Melnyk, & Bititci, 2018)

مولانا در اشعار خود به طور تلویحی به اهمیت نظارت، کنترل و آگاهی در مدیریت اشاره کرده است. او در بسیاری از ابیات خود به نقش مراقبت و دقت در اعمال و تصمیمات پرداخته است. در اینجا به یکی از اشعاری که می‌توان به عنوان نمونه در رابطه با مفهوم نظارت و کنترل پذیرفت، آورده می‌شود:

چشم تو چون ناظر احوال نیست / در عمل کار تو با اعمال نیست

بر عمل باید تو را دیدن نگاه / تا ز غفلت دور مانی ای شگفت!

این شعر نشان می‌دهد که نظارت و کنترل (توجه) بخش مهمی از هر عمل یا تصمیمی است. اگر فردی بدون نظارت و بی دقتی عمل کند نتیجه کار او از مسیر درست منحرف می‌شود. مولانا تأکید می‌کند که ما همیشه باید مراقب رفتار خود باشیم و با توجه کامل کارها را مدیریت کنیم.

هر که او بیدارتر، پر دردتر / هر که او هشیارتر، رخ زردتر

چون به هر کاری نهی نظاره‌ای / دیده‌ای روشن شود پنداره‌ای

این ابیات نشان می‌دهد که فرد هوشیار و عاقل به مسئولیتهای خود توجه بیشتری می‌کند و امور را با دقت بیشتری دنبال می‌نماید.

کار پاکان را قیاس از خود مگیر / گر چه باشد در نوشتن شیرگیر

کار مردان روشن و پرنور بود / کار کودکان پر دروغ و کور بود

مولانا در این آیات تأکید می‌کند که برای مدیریت صحیح، باید اعمال را عمیقاً رصد کرد و از مقایسه‌های سطحی پرهیز کرد.

ای که از کردار ما آگاه نی / از درون ما تو را آگاه نی

ناظر احوال شو در هر نفس / تا ببینی در عمل‌ها صد هوس

مولانا در این شعر از نظارت بر افکار و رفتارهای درونی سخن می‌گوید و معتقد است که این نوع آگاهی منجر به مدیریت بهتر زندگی و کار می‌شود.

4. ارزیابی و حسابرسی

در این زمینه مولانا از دو منظر متفاوت به آن می‌نگرد: الف) اهمیت ارزشیابی و خودآگاهی؛ ب) تأکید بر خودارزیابی. در بخش (الف) او بارها در مورد اهمیت ارزیابی، خودآگاهی و نظارت بر اقدامات بحث می‌کند. در رابطه با این مفاهیم در زمینه‌های اخلاق مدیریتی و داخلی توصیه‌هایی دارد. (Özgül, 2023) در اینجا برخی از اشعار او را که با موضوع ارزیابی و حسابرسی مرتبط است، ذکر می‌شود.

کارنامه هر کسی پیشش نهاد / در نهان هر کس بر خویش ایستاد

کار خود را چون ببیند بی‌ریا / بازجوید راه معنی و صفا

مولانا در این شعر بیان می‌کند که ارزیابی اجرا و ثبت اعمال به فرد کمک می‌کند تا اشتباهات و کاستی‌های خود را بشناسد و سعی در اصلاح آنها داشته باشد. در زمینه موضوع (ب)، مولانا در مورد اهمیت ارزیابی، حسابرسی درونی و بیرونی و سنجش عملکرد صحبت می‌کند. این مضامین به ویژه در آثار او مشهود است که شامل مفاهیم خودشناسی، سنجش اعمال و دقت در حساب است. در زیر برخی از اشعار او در زمینه ارزیابی و حسابرسی مرتبط با بند (ب) آورده شده است:

خویش را بی این حساب ارزان مخر / زان که بی این خودشناسی جان مبر

چون که بی ارزیابی بگذری / کی توانی گنج دل را گستری؟

مولانا در این شعر بر اهمیت ارزیابی مستمر اعمال فردی تأکید می‌کند و توجه به این امر می‌نماید که بدون رعایت اصل کنترل، ارزش واقعی انسان و آثارش شناخته نخواهد شد. در بسیاری از جاها، خود حسابرسی، اهمیت دقت در محاسبه اعمال فردی، ارزیابی برای اصلاح کارها، سنجش درونی برای اصلاح اقدامات خود، خود انتقادی و ضرورت اصلاح، لزوم ارزیابی صحیح در عملکرد درون و برون محیط زندگی، کنترل نتایج کسب و کار و مانند اینها مورد توجه ویژه مولوی است. برخی از این ابیات به شرح زیر است:

نفس را مانند شطرنجی شمر / همچو رخ بینش هر دم در نظر

زآنکه هر بازی که بینی شادمان / در نهان او تنگ آید زمان

در حساب هر کسی بنگر درست / زان که هر چیزی نباشد از نخست

گر در کارش هراسی کم بود / حاصل کارش نگردد بس سود.

عیب خود را دید و کوشیدش علاج / باز یافت از لطف حق صد احتیاج

تا که عیبی را بیابد در عمل / روشنی افزون کند در پای دل

پیش از آن کز تو حسابی گیرند / خویش را بر خویش محاسب گیرند

پیش‌تر خود را شمارش کن به داد / زان که پس دشوار گیرد این مراد.

ای که می‌گویی حساب روز حشر/ خویش را امروز کن بر خویش نصر

هر چه کردی در نهان یا آشکار/ بر خودت بنمای و کن آشکار.

هین بپا که هر چه کردی، بازگو / چون که در بیند، نداری هیچ رو

عاقلی آن است کو هر کار خویش / نیک سنجد، بر نهد در دل، به پیش

کار امروز را ببین از سر داد / تا شود فردای تو پرنور و شاد

گر نباشد آن حساب اندر عمل / روز فردایت شود پر درد و خل.

این اشعار بازتاب دهنده فلسفه عمیق مولانا در مورد اهمیت ارزیابی و کنترل می‌باشد. او معتقد است فرد برای رسیدن به رشد و تعالی نیازمند نظارت و خود انتقادی بودنش در رابطه با اعمال و افکارش می‌باشد. بدین‌سان فرد با نظارت و خود حسابرسی رفتار و کردار و اندیشه‌هایش در همه زمینه‌های زندگی می‌تواند مسیر تعالی و رشد را طی کند.

5. بهبود و نوآوری

مولوی در بسیاری از جاهای آثار برجسته خود بنامهای مثنوی و دیوان شمس و حتی فیه ما فیه با پرداختن به تعاریف و فرآیندهای مختلف نوآوری، چارچوب‌های مفهومی مختلفی را برای توسعه نظریه و تحقیقات تجربی ارائه می‌دهد. مطالب او حاکی از تأثیرات تنوع مفهومی بر تئوری و تحقیق را با تأکید بر ویژگی‌های مختلف نوآوری مورد بحث قرار می‌دهد. (Hartley, 2022)

مولانا جلال الدین بلخی در بسیاری از اشعار خود از اهمیت تحول، نوآوری و توسعه روشها سخن گفته است. او معتقد است که انسان باید همیشه در مسیر رشد و تغییر باشد و از رکود و تکرار پرهیز کند. اشعار مولانا در این زمینه را باید در سه بخش مورد بررسی قرار داد. او قبل از هر چیز همه را به نوآوری و تغییر دعوت کرده و می‌گوید:

دی شیخ با چراغ همی‌گشت گرد شهر / کز دیو و دد ملولم و انساتم آرزوست

گفتم که یافت می‌نشود جسته‌ایم ما / گفت آنکه یافت می‌نشود آنم آرزوست

این شعر بیانگر جستجوی چیزهای جدید و ناشناخته است. مولانا می‌گوید ما باید به دنبال چیزی فراتر از مرزهای شناخته شده باشیم زیرا نوآوری در مکان ناشناخته نهفته است. او در نکته دوم به اهمیت رهایی از روشهای سنتی و قدیمی و نگرش جدید اشاره نموده و معترف است که:

هر لحظه نو شود جهان و ما بر آن غافل / کز نو شدن جهان، نو نو شود روان

که گفت در همه عالم کسی ز من داناتر است؟ / گفت این اندیشه‌ها دزد است، دزدی را رها کن

مولانا در این بیت بیان می‌کند که جهان هر لحظه در حال تغییر است و ما باید با این تغییرات همگام شویم. تجدید و توسعه روشها بخشی از این اتحاد با طبیعت در حال تغییر جهان است. این شعر به این نکته اشاره می‌کند که تعصب نسبت به دانش و روشهای قدیمی مانعی بر سر راه نوآوری و پیشرفت است. برای رشد، فرد باید از محدودیتهای ذهنی خلاص شود.

مولانا در نگاه سوم به نوآوری و اهمیت تحول و رشد و همچنین تجدید در هر لحظه اشاره کرده و می‌گوید:

چون که صد آمد نود هم پیش ماست / پس هنر بنما و باقی را رهاست

راه نو کن، عشق نو کن، روح نو / تا نمایی چون خزان در بی‌فروغ

تو مگو همه به جنگاند و ز صلح من چه آید؟ / تو یکی نه‌ای، هزاری، تو چراغ خود برافروز

تو به هر شکسته بندی، تو به هر فنا دهی جان / تو به هر دلی رسانی غم دل گسار خویش را

دیروز چو دی رفت و حریف دگر آمد / هر لحظه ز غیب نو، شفیق دگر آمد

هر لحظه ز نو صورت و نو جان و نو معنا / از عالم بی‌صورت، عتیق دگر آمد

مولانا توصیه می‌کند که در راه پیش رو باید روشها و نگرش‌های جدیدی ایجاد کرد تا از افسردگی و رکود دوری نمود و به عشق و روحیه‌ای جدید دست یافت. او معتقد است که هر لحظه فرصتی برای تجدید است و باید از این فرصت‌ها برای ایجاد روش‌های جدید و بهتر استفاده کرد. این اشعار الهام بخش نوآوری و بهبود مستمر را به عنوان بخشی از رشد فردی و اجتماعی نشان می‌دهد.

6. رهبری و تعهد

قرنی که در آن زندگی می‌کنیم، نظریات و توصیه‌های نظریه پردازان در رابطه با مفهوم رهبری پیوسته زندگی انسان را احاطه کرده است. در غالب این نظریات کنجکاو در مورد رفتار رهبران – هر کدام فردی از جامعه هستند. نحوه مدیریت و فرایند رهبری و اینکه چه نوع رهبری و مدیریت می‌تواند جوامع بشری را به سمت مثبت هدایت کند، مورد توجه قرار گرفته است. رویکرد رهبردی باید خدمتگزارانه باشد. مولانا در اشعار خود بارها به مفهوم رهبردی خردورزانه اشاره کرده و معتقد است که مسئولیت رهبران در هدایت جامعه و تعهد آنها به عدالت و اخلاق جاکایت از خردورزی و روحیه خدمتگزارانه است. (Okan, 2021)

در زیر به نمونه‌هایی از اشعار مولانا در این خصوص اشاره می‌شود:

این جهان کوه است و فعل ما ندا / سوی ما آید نداها را صدا

عدل کن تا عاقبت بینی نجات / زشت‌رو باشی اگر، داری صفات

خوی تو با خلق، آینه شود / آنچه خواهی، باز بر سینه شود

مولانا در این ابیات به رهبران و مدیران توصیه می‌کند که با عدالت و اخلاق رفتار کنند؛ زیرا هر عملی مانند پژواک صداست و هر چه کنیم به نهایت به خودمان باز می‌گردد. رهبران باید مراقب رفتار خود باشند و بدانند که اقدامات آنها تأثیر مستقیمی بر جامعه و خودشان خواهد داشت. او در جای دیگری به نکته بسیار مهمی اشاره می‌کند و می‌گوید:

پیشوا باید که باشد همچو جان / تا کند درمان و مرهم، دردها

او ز درد خلق باید پر شود / چون دلش پر شد، جهان محشر شود

او در این دوبیتی‌ها رهبر را با "جان" مقایسه می‌کند که باید همیشه از رنج‌ها و مشکلات مردم آگاه باشد و برای حل آنها تلاش کند. رهبر واقعی کسی است که به رفاه و آرامش مردم در قلب خود متعهد باشد. مولانا با این اشعار نشان می‌دهد که رهبری نه تنها یک قدرت بلکه یک مسئولیت بزرگ است و رهبران باید با تعهد، اخلاق و عدالت جامعه را رهبری کنند.

7. ادغام و همگن سازی

مفهوم "ادغام" در رشته‌های مختلف معانی و کاربردهای متفاوتی دارد. تجزیه و تحلیل فرآیندهای ادغام از طریق نقش جوامع، نهادها و دولت ضروری است. زیرا بر اساس درک اسلام، مردم در قبال جامعه و جامعه هم در قبال مردم مسئولیت‌هایی دارد که به این اصل اصالت فرد و جامعه گفته می‌شود. در این زمینه، آشتی، ادغام و مسئولیت‌پذیری در قبال اهداف هم از نظر فردی و هم از نظر اجتماعی اهمیت داشته و مولانا در اشعار خود بر وحدت، یکپارچگی، همبستگی درونی و بیرونی تأکید دارد. او معتقد است که هماهنگی و یکپارچگی در وجود انسان و بین مردم رمز تعالی و رشد برشمرده می‌شود. (Algan, 2013)

شعری از او که به مفهوم یکپارچگی نزدیک است، مورد اشاره قرار می‌گیرد:

این جهان یک فکرت است از عقل کل / کل ز بهر جزو چون آید به گل

جزوها را روی‌ها سوی کل است / بلبلان را عشق بر روی گل است

جزو جزوت می‌رود تا اصل خویش / روی رو دارد به جانب وصل خویش

مولانا در این مقاله می‌گوید که همه نقاط جهان با یکدیگر هماهنگ و در ارتباط هستند و همه آنها به «کل» با وحدت باز می‌گردند. او ادغام را جریانی طبیعی می‌داند که در آن انسان و جهان به سمت او حرکت می‌کنند. این دیدگاه را می‌توان به مفهوم یکپارچگی در سازمان‌ها، مدیریت و حتی زندگی فردی تعمیم داد.

مولانا در مقدمه مثنوی خود با اشاره به یکپارچگی و وحدت می‌گوید:

بشنو از نی چون حکایت می‌کند / از جدایی‌ها شکایت می‌کند

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند / از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش / باز جوید روزگار وصل خویش

در این دوبیتی‌ها است که نی به عنوان نمادی از انسان یا بخشی از یک کل دیده می‌شود. جدایی از کل باعث ناراحتی و سردرگمی می‌شود، در حالی که بازگشت به یگانگی آرامش و تعادل را به همراه دارد. این اشعار الهام بخش را می‌توان در زمینه‌های مختلفی از جمله مدیریت ادغام یا هماهنگی در سازمان‌ها و حتی بین افراد به کار برد.

8. مشارکت دینفعان

در فرایند برنامه ریزی استراتژیک، هدف سنجش میزان مشارکت دینفعان در مدیریت از جمله عوامل مهمی است که مورد توجه قرار می‌گیرد. نهادهایی همچون محیط زیست، بخش خصوصی، سازمانهای غیر دولتی، مشارکتهای مردم نهاد، همیارها و مانند اینها از جمله فعالیتهای و کارهای تیمی است که باید مشارکت دینفعان در آنها به دقت مورد توجه و رعایت قرار گیرد. طبیعتاً نهادهایی در درون هر جامعه‌ای وجود دارند که بر حسب نیت و مقصود خودشان چنان رفتار می‌کنند که گویی بر علیه منافع جامعه با دولت هستند. بعضاً در دولتهای توتالیتر هم دیده شده است که خود دولتها و ارگانهای دولتی هر چند بر اهمیت مشارکت و فرآیندهای برنامه‌ریزی تأکید دارند ولی در عمل حقوق دینفعان را در هر مرحله‌ای از بازخورد روند فعالیتهای نادیده می‌گیرند. این کنش موجب واکنشهای منفی در جامعه شده و مانع از وحدت و همگن سازی و یکپارچگی است. (Değirmenci & Tekin, 2022)

جلال‌الدین مولوی در اشعار خود بارها به تعامل، ارتباط و همبستگی با دیگران اشاره کرده است. او تأکید می‌کند که برای دستیابی به تعالی باید با دینفعان (کسانی که در زندگی یا روابط تجاری ما نقش دارند) با صداقت، مهربانی و انصاف رفتار کنیم. در این رابطه می‌گوید:

تو برای وصل کردن آمدی / نی برای فصل کردن آمدی

این سخن را نیست در جان تو سود / تا بدانی که یکی هستی نه دود

خلق را چون آب دان صاف و زلال / از خویش تیرگی برون کن بی‌ملال

مولانا در این روایت تأکید می‌کند که انسان باید در تعامل خود با دیگران نقشی وحدت بخش داشته باشد. ما را دعوت می‌کند تا با دیگران مانند آب تمیز رفتار کنیم. واضح، روشن و بدون تاری. این مفهوم ارتباط مستقیمی با مشارکت دینفعان دارد، جایی که صداقت، همدلی و شفافیت کلید موفقیت است. در آموزه دیگری می‌گوید:

خلق را مانند جان دان ای پسر / جان چه باشد؟ خوش‌دل و شاد و بصر

همچو شمعی باش خود سوزی بده / نور ده اندر شبان بی‌روز ده

او تعامل با دیگران را به عنوان رفتار شمعی توصیف می‌کند که خود را می‌سوزاند تا به دیگران نور و گرما بدهد. او از ما می‌خواهد که در برخورد با دینفعان خود سخاوتمند و فداکار باشیم. این اشعار مولانا بر اهمیت تعامل سازنده با دیگران، ایجاد اعتماد و همبستگی تأکید می‌کند.

9. پایداری و تاب‌آوری

مفهوم پایداری و تاب‌آوری متأسفانه به مفهوم درست آن تعبیر نمی‌شود. انگار به معنای این است که در برابر هر ظلم و جوری سر تعظیم فرود آورد. به عبارتی دیگر، آنچه باید از این نکته برگرفته شود، به معنای متضاد آن استنباط می‌شود. لازم است در این رابطه با ایجاد چارچوب مفهومی گسترده در ابعاد اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی، معنای درست توسعه پایداری و تاب‌آوری را بیان شود. اگر آنچه مفهوم واقعی این نکته است، مورد توجه و بیان واقع شود، منجر به تحول تاریخی توسعه توده‌ای و اجتماعی می‌گردد. زیرا با چنین رویکردی ممکن است توضیح ابعاد اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی و درک مسئولیت‌ها آسان شود. مفهوم توسعه پایدار و تاب‌آوری بر سه الزام اخلاقی استوار است: 1. رفع نیازهای انسان، 2. دستیابی به برابری اجتماعی و 3. احترام به محدودیت‌های محیطی. (Gedik, 2020)

مولانا در اشعار خود بارها به مفاهیمی مانند پایداری، انعطاف‌پذیری و توانایی انطباق با شرایط مختلف پرداخته است. او معتقد است که انسان باید مانند آب نرم و انعطاف‌پذیر باشد، اما در عین حال در اصول خود مانند کوه ثابت قدم بماند. در اینجا شعری در این زمینه آورده شده است:

چون درآیی در بلا، زان پر مشو / زان که گنج اندر دل ویرانه است

گر چه سیل از آسمان آید شتاب / سنگ باشد که شود زین ره خراب

سنگ باش و آب را در خود کشان / چون سفال از زود بشکستی، چسان؟

در این ابیات مولانا به عنوان فیلسوف و اندیشمند اخلاقی بیان می‌کند که نباید در برابر مشکلات و مصائب و حتی ناملایمات ناامید و متزلزل شد. او تاب آوری را با صخره‌ای مقایسه می‌کند که در برابر سیل ایستاده است، اما همچنین این انعطاف پذیری را با انعطاف پذیری ذاتی برای مدیریت موقعیت‌ها و غلبه بر مشکلات ترکیب می‌کند. او در شعر دیگری به ما هشدار می‌دهد:

از درختی گر نجینی میوه‌ها / چون که خم گردد دهد صد میوه‌ها

نرم باش و سخت چون چوبین مباش / زان‌که چوب خشک را سوزند لاش

این ابیات به اهمیت انعطاف پذیری اشاره دارد مولانا در این ابیات می‌گوید که انسان تواضع نشان می‌دهد و انعطاف پذیر است، مانند درختی به نظر می‌رسد که میوه زیادی دارد. اما اگر سخت و انعطاف پذیر نباشد، مانند چوب خشکی است که محکوم به شکسته شدن و سوختن است. بهترین مفاهیم و واضح‌ترین اندرزها را در اشعار زیر می‌آورد:

آب باشی، هر زمینی چیره‌ای / سخت باشی، در شکست انگیزه‌ای

خود ببین تا نرم باشی در بلا / یا که سختی و کنی سختی روا

این اشعار مولانا الهام بخش و راهنمایی برای مدیرانی است که باید در مواجهه با ناملایمات هم پایدار و هم انعطاف پذیر باقی بمانند.

نتیجه:

در این پژوهش بر اهمیت آموزه‌های مولانا از نظر نظام‌های مدیریتی نوین و موفق متمرکز شده است. آثار مولانا جلال الدین بلخی نه تنها رشد فردی و معنوی را هدایت می‌کند، بلکه ارزش‌های جهانی را برای رویکرد مدیریتی امروزی ارائه می‌دهد. تأکید او بر مفاهیمی مانند عدالت، بردباری، همدلی و همکاری سنگ بنای یک مدل رهبری و مدیریت موثر است.

پند مولانا: رحمت در وحدت و عذاب در جدایی است" بر نقش حیاتی کار تیمی و همبستگی در موفقیت یک سازمان تأکید می‌کند. علاوه بر این، تعریف او از رهبری به عنوان سوختن مانند شمع و روشن کردن دیگران، درک او از رهبری اخلاقی و الهام بخش را نشان می‌دهد. در این زمینه، مولانا بیان می‌کند که یک رهبر باید نه تنها به مهارت‌های فنی، بلکه به ارزش‌های انسانی و مسئولیت‌های اخلاقی نیز مجهز باشد.

مفاهیمی مانند انعطاف‌پذیری، شفافیت در ارتباطات، نوآوری و پایداری در سیستم‌های نوین مدیریتی هماهنگ با آموزه‌های مولانا شکل می‌گیرد. مولانا با این استدلال که مردم باید دائماً خود را تجدید کنند، بر اهمیت تغییر و توسعه تأکید کرده و در عصر حاضر به ما می‌فهماند که چنین درکی برای سازمان‌های کنونی قابل تعمیم و تعبیر است.

در نتیجه، آموزه‌های جهانی و جاودانه مولانا نه تنها راهنمای رشد معنوی افراد، بلکه برای نهادها و همچنین توسعه رویکرد مدیریتی انسانی‌تر، اخلاقی‌تر و موفق‌تر راهنمای بی‌بدیل به شمار می‌رود. بینش عمیق او چون شیوه‌نامه‌ای است که رویکرد معنادار و الهام بخش به دنیای مدیریت پیچیده قرن بیست و یکم را پیش روی همگان می‌گذارد. در این راستا، مطالعه بیشتر آموزه‌های مولانا می‌تواند سهم مهمی در رشته مدیریت مدرن داشته باشد.

Bibliography

Abe, M. R. (2013, 11 25). *Developments in the Concept of Corporate Social Responsibility (CSR)*. CSR.

Algan, Y. A. (2013). *Cultural Integration of Immigrants in Europe* (3 ed.). London: Oxford Academic. doi: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199660094.001.0001>,

Algan, Y., Cahuc, P., & Shleifer, A. (2014). *Trust, Growth, and Well-Being: New Evidence and Policy Implications*. New York: Handbook of Economic Growth.

- Bourne, M., Melnyk, S., & Bititci, U. S. (2018). Performance measurement and management: theory and practice. *International Journal of Operations & Production Management*, 38(11), pp. 2010-2021. doi:<https://doi.org/10.1108/IJOPM-11-2018-784>
- Değirmenci, S., & Tekin, N. (2022). Stratejik Planlama Sürecinde Paydaş Analizi ve Katılımcılık Boyutu: Çorum Belediyesi Örneği. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*(10), pp. 160-184. doi:<https://doi.org/10.48131/jscs.1199544>
- Doğan, S. (2019). Bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Olarak Uluslararası Mevlâna Vakfı'nın Mevlâna ve Musikiye Katkısı. *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 11(42), pp. 215-228.
- Doğan, Y. (2019). The Contribution of the Mevlana International Foundation to Mevlana and Music as an NGO. *Oxford Academia*, 11(42), pp. 215-228.
- Gedik, Y. (2020). SOSYAL, EKONOMİK VE ÇEVRESEL BOYUTLARLA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), pp. 1-20.
- Hartley, J. R. (2022). Innovation Concepts and Processes. In: Valuing Public Innovation. *Palgrave Macmillan, Cham.*, pp. 21-60. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-031-15203-0_2
- Karip, E. (1996). POLICY IMPLEMENTATION Mutual Adaptation Of Educational Policy. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 5(5), pp. 71-82.
- Karip, E. (1997). Eğitimde Yeniliklerin Uygulanmasını Etkileyen Etkenler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi dergisi*, 9(9), pp. 63-82.
- Küçükbezi, Y. (2023). Mevlâna'nın Hoşgörü Felsefesi ve İletişim. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(23), pp. 231-240.
- Mike Bourne, S. M. (2018, 11 15). Performance measurement and management: theory and practice. *International Journal of Operations & Production Management*, 38(11), pp. 2010-2021. doi:<https://doi.org/10.1108/IJOPM-11-2018-784>
- Okan, N. (2021). HİZMETKÂR LİDERLİK: MEVLÂNÂ ÖRNEĞİ. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 4(3), pp. 208-216. doi:<https://doi.org/10.52848/ijls.856124>
- Örsal, Ö. (2023). Liderlikte Büyük Adam Teorisi'ne Göre Mevlana ve Yönetim Bakış Açısıyla Mevlevilik Örgütü. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), pp. 153-179.
- Özgül, Ö. (2023). LİDERLİKTE BÜYÜK ADAM TEORİSİ'NE GÖRE MEVLANA VE YÖNETİM BAKIŞ AÇISIYLA MEVLEVİLİK ÖRGÜTÜ. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), pp. 153-179. doi:<https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1257298>